

PRIMER INDULATOK — TÚL NAIV HŐSÖK

Végel László: *A szenvedélyek tanfolyama*. Újvidék, Forum, 1969.

Nyitányul talán Tomán László *Olvásónaplójából* (Híd, 1970. 5. sz.) idézhetnénk: „Ha írónk közül valaki merészen felveti a jelen, társadalmunk, de főleg a fiatalok problémáit, ha valaki merészen nekivág a valóság fájó pontjai feltárásának, akkor az Végel László...”, hozzátéve nyomban, hogy ezzel csak egyetérteni lehet. Végel azonban, úgy tetszik, nemcsak „merészen felveti” a szóban forgó problémákat, hanem helyes kiindulóponttól közelíti is meg őket, s többnyire helyénvaló következtetésekre is jut velük kapcsolatban, vagyis vitatkozni aligha lehetne vele anélkül, hogy ne társadalmunk vizsgálás, sőt kóros jelenségeinek ügybuzgó elkendőzői között találjuk magunkat. Más szóval, Végelnek regényében elejétől végig *igaza van*. Igaza etikus emberként, publicistaként, s éppen ezért sajnálatos, hogy műve, bármennyire az igazság kimondásának kényszerétől hajtva született is meg, éppen esztétikai fogyatékoságai miatt képtelen az igazság átütő erejével hatni. A felvetődött kérdés tehát valahogy így fogalmazódik meg: miért hat Végel László regénye, igazsága ellenére is egysíkúnak és egyben naivnak is kissé? Vagy éppenséggel miért „nyer” a regény igazsága is lapos és naiv megfogalmazást? A válaszok e kérdésekre különböző szinteken is megmutatkoznak, mintegy rétegenként tárják fel magukat, aszerint, meddig megyünk el a megkérdőjelezésben.

Első pillantásra leginkább szembetűnőnek vagy akár zavaróan fülsértőnek a szövegben minduntalan felbukkanó ideológiai-politikai frázisanyagot, s a könyv ebből adódó kicsit kongó pátoszát érezzük. Túl gyakran botlunk olyan kifejezésekbe, mint „hit”, „eszme”, sőt „tisztaság”, „nemes” stb. (nemegetszer amúgy is közhelyszerű megállapítások részeként, mint pl. a 36. oldalon: „Még aztán, ha nemes dolgot akarsz véghezvinni, akkor áldozatokat is kell hoznod”), ami szólamszerűvé teszi a regény hangját és bizonyos értelemben a sematikus szocrealizmus egyes alkotásaira emlékeztet, annak ellenére, hogy Végelnél a szólamok szerepe cseppet sem apologetikus: ellenkezőleg, követelményként állnak szemben a kiábrándító valósággal, számonkérésként hangzanak el. Ez a más-

féle szerep azonban nem képes semlegesíteni a szólamok elcsépeltségét, gyakran dagályosságát, s ha az író meg is kísérli ezt ironikus-cinikus replikákkal ellensúlyozni, kísérlete rendszerint nem jár sikerrel, éppen mert nagyon is nyilvánvalónak látszik. De sokszor még ez a próbálkozás is elmarad, mint a 97. oldalon, ahol Béla szájából a következő mondat hangzik el: „Azt hiszem, el kell ér-nünk egy hőfokot, amikor szétfeszíthetjük a személyi indítékok rácsait, az eszme akkor tisztán ragyog (kiemelés tőlem), akkor van ereje”, úgyhogy — bár a szerzőnek aligha áll szándékában ilyen impulzusok felkeltése az olvasóban — pusztán a *túl patetikus megfogalmazás miatt*, akarva, nem akarva nekünk támad kedvünk valami gúnyos megjegyzést tenni vagy egyszerűen kinevetni Bélát, aki az efféle megnyilatkozások miatt mint regényalak hitelességét veszti, ércszoborrá, de egyben felhőkben járó Don Quijotévá is válik, anélkül, hogy legalább egy keveset magánviselne a bús képű lovag groteszk bájából, ami emberközbe hozhatná és együttérzésünket is felkelthetné. De nemcsak Bélával vágyunk így, hanem — talán az egy Miklós kivételével — többé-kevésbé a regény valamennyi hősével, akik a szólamoknak köszönhetően naivabbá lesznek, mint amilyennek a szerző nyilván ábrázolni szeretne volna őket. Így eshet meg, hogy előbb mosolygunk rajtuk, s kezdjük őket gyerekeknek érezni, semhogy ők maguk rádöbbennek gyerek voltukra.

Pedig a regény fabulája nagyszerű lehetőségeket kínál: Zalutnay Béla fiatal állástalan történész rálő egy „öregre”, Nagyhalom egy tekintélyes és jómódú közéleti személyiségre (kár, hogy ennél többet nem is tudunk meg róla), miután az elcsábította menyaszszonyát. Cselekedete azonban nem kizárólag a féltékenység megnyilvánulása, hanem egyben politikai tett, tiltakozás is mindaz ellen, amit az áldozat képvisel — legalábbis elkövetője annak szánja, és csak utólag ébred rá vállalkozásának hiábavalóságára, arra, hogy magára maradt, környezete nem érti, nem akarja megérteni. Tengerparton nyaraló barátai ugyan azzal a szándékkal sietnek haza, hogy kiállnak mellette, de mire a lelkesedés lelohadaása folytán számban erősen megfogyatkozva megérkeznek, már ők is rájönnek barátjuk tettének értelmetlenségére s hogy érdekében semmit sem tehetnek. Végül is — a vádlottal együtt — jóváhagyják a védőügyvéd taktikáját, amely mellőzni igyekszik az ügy minden politikai vonatkozását, és Béla tettét kizárólag a féltékenységre visszavezethető gyerekes meggondolatlanságnak tünteti fel. Ez a sokat ígérő szituáció azonban mintha már Végel alapvető megközelítésében, az elbeszélő „én” megválasztása révén is elsikkadna kissé. Úgy tetszik, a szerzőnek két jobb lehetősége is kínálkozott a választottnál: Az egyik, hogy maga Béla mondja el a történetet, s mintegy visszamenőleg elemezze elhatározását, tettét, szándékait, megpróbálva szétválasztani, mi volt bennük a személyes indítók és mi az általános, „közösségi”, idealista mozgóerő, láttatva az eltérő gyökerű indokok (és indulatok) egymásba játszását, azt, hogy miképpen jelenhet meg egyik a másik álarcában

mintegy öncsalás eredményeként. Másik lehetősége viszont az lett volna, hogy a regény legérdekesebb figurájának juttassa az elbeszélő szerepét, Miklósnak, aki cinikusan, csupán „tanúként” csatlakozik Béla barátaihoz, hogy aztán fokozatosan mindinkább angazsálódjék; mindenképpen érdekes lett volna, ha az író rá összpontosítja figyelmét, és részleteiben érzékelteti azt a Miklósban lejátszódó folyamatot, ami végül is a kocsmai kitörésben (a regény leginkább megragadó részében) csúcsonylik ki. Mindez korántsem jelentette volna azt, hogy bármelyik változat esetében a szerzőnek kizárólag a lelki folyamatokra kellett volna koncentrálnia, mivel mindkét konstellációba különösebb nehézségek nélkül beleépíthette volna a regény közéleti mondanivalóját és társadalmi problematikáját, éppúgy, mint az általa választottba, ami viszont, a fenti két lehetőség mellett, kissé a könnyebb megoldás keresésének, vagy méginkább a legelőször észbe jutó lehetőség megragadásának hat. Végel ugyanis „harmadik” megoldásként a rokonszenvező barátot választja, ami azért látszik megkönnyíteni a dolgát, mert így elkerülheti a Bélába való behatolást, ám ugyanakkor ebben a figurában mégis van annyi vonás magából Bélából (elsősorban nézeteik egyezése folytán), hogy őt beszélgetve a „merénylőből” is érzékeltethet valamit — más kérdés viszont, hogy ketjük viszonya éppen szembenállásuk hiányában nem tud igazán érdekes lenni. Ezért juttatja eszünkbe Végel választása egy kicsit Rostand Cyranójának orr-monológját — úgy tűnik, a sok lehetőség közül a legkézenfekvőbbet, de legalaposabbat is választja: egyszerűen kimondja: „Az ön orra nagy.”

Féltetve azonban e kéretlen és kissé talán tolakodó utólagos tanácsadást, mindenképpen el kell ismerni, hogy a látószögnek ez a megválasztása nem okvetlenül perdöntő, mellette a regény akár még remekmű is lehetne, ha történetesen a fenti hasonlat az orr-monológról nem lenne a részletekre még inkább vonatkoztatható. Mert Végel sajnos a legtöbb esetben túl egyszerűen mond ki mindent, s ez csak látszólag pusztán stilisztikai kérdés, mivel a dolgok ilyenén való kerek-perec kimondása, a legkeresetlenebb szavakkal való felvázolása a figurákat is leegyszerűsíti, élettelené teszi. Éva, Béla húga például, bátyja sorsa felett elkeseredve, egyszerűen csak „zokogni kezd” semmi több, a szerző meg sem kísérli, hogy a leírt helyzetet egy-két kvázi mellékes mozzanat felvillantásával tapinthatóbbá tegye, türelmezze a szokványoson, ezzel szemben (mint a szóban forgó esetben is) az ábrázolás erőtlenségét sokszor a nagy szavak helyettesítik, pl. „Iszonyú realitás volt az egész”, mintha az író megfeledkezne róla, hogy éppen a drámaiság kidomborításának legmegbízhatóbb eszköze a látszólagos szenvtelenség. De ugyanígy nem egészen célravezető ez a két pont között mindig egyeneset kereső módszer a regény közéleti vonatkozású, a társadalmóbírálatot leginkább magában hordozó rétegével kapcsolatban sem, bár Végel e téren csakugyan messze merészkedik. Rengeteget szól korrupcióról és a hatalommal való visszaélés egyéb változa-

tairól, munkanélküliségről, hivatali prostitúcióról stb. — csupa olyasmiről, amiről, ha regényeinkben nem is gyakran, de sajtónk hasábjain épp elégszer olvastunk már, vagy ha nem, hát „hallot-tunk róla”, s így „nem újság” számunkra. Valójában persze nem az „újságot” hiányoljuk, hanem azt kifogásoljuk, hogy ezek a je-lenségek, úgy, ahogyan felvetődnek a regényben, jobbra riport-anyagként léteznek csak, s így nem háborítanak fel jobban, mintha újságban olvasunk vagy ismerősünktől hallunk róluk, noha általuk az író szemmel láthatóan éppen a morális felháborodás felkelté-sére, az olvasó angazsálására törekszik. Máskor ugyanez az igye-kezete valami „mindenáron nagyot ütni akarásban” nyilvánul meg, s ennek eredménye aztán meglepően átlátszó megoldásban vetődik felszínre. Jó példa erre a Csillagbörtönt megjárta, s „holtta nyilvá-nított” veterán forradalmár esete, aki később „a városi vécéket tisztogatja”. Azt talán mondani sem kell, hogy nem a részletet ki-váltó indulat ellen merül fel kifogás, csakis annak sematikus rea-lizálódása ellen.

S ezzel aztán elérkeztünk egy fontos kérdéshez: Végel közéleti indulataihoz, mint alkotói hajtóerőhöz. A regényből ugyanis nyilvánvalónak látszik, hogy Végel indulataitól egyenes út vezet az olvasó indulatához, ahhoz, amit felkelteni szeretne, s ez az út valahogy túl rövidnek látszik. Gyakran érezhetően kimarad belőle egy fontos fázis, az intellektus fázisa, az alkotói lehiggadása, a hűvös mérlegelésé éppen a pontos célzás érdekében, s ennek ered-ménye egyfajta primer „ami szívemen, a számon” megvalósulás, ez pedig aligha emeli a regény művészi szintjét. Pedig úgy tűnik, „kifizetődő” lenne Végel számára, ha kissé több körütekintéssel építené fel világát vagy merne akár kicsit áttételesebb is lenni. Magától értetődően szó sincs arról, mintha azt ajánlanánk a szer-zőnek, legyen óvatos, tompítsa írásai élet vagy kódósítse el konk-rétságukat, még kevésbé arról, mintha holmi parabolaszerűséget javasolnánk, éppen csak érdemesnek látjuk arra emlékeztetni, hogy regényének azok a leginkább kiteljesedett részei, ahol előregyártott elemek nélkül, mondanivalójának kifejezésére egyéni megfogalma-zást talál. És ilyen részeket végső fokon szép számmal lelhetünk a regényben. Ilyen részlet pl., amikor Lenke arról beszél, hogy nem tudja megfesteni a bürokratákat („Higgyétek el, meg akartam fes-teni őket, de nem bírtam. Nem vagyok képes rá. Pedig erről álmo-dom éjjelente. Megyek az utcán, meglátok egy ilyen szemet, szőrös kezet, lapos, puha zsíros arcot, udvariasan pislogó szemhéjat. Puhá-nyok, hájasak ezek az emberek. Hízik az utca fele, a zsírpárnák alattomossá, csöndessé teszik a mozdulataikat, mint a szőnyegek a lázadó lépteket” — 27. old.), vagy amikor ugyancsak ő a gyer-meknek maradás előnyeiről szól. De ugyanilyen joggal említhető az a részlet is, ahol Miklós beszél a „papírvilágról” vagy amelyben az öreg Zolnai szájából Ábrahám engedelmességének egyénien fel-fogott interpretációját halljuk. „Az írás legyen dinamit”, vallotta Végel egy interjújában — nos, a dinamit ezekben a részekben

valóban robban. Robban, mert pontosan a gyártási eljárás követelményei szerint készült. Kár, hogy máskor éppen csak pukkan, vagy hangtalanul elfüstölög.

De ugyancsak a primer indulatokra vezethető vissza Végel nyelvezetének gyakran emlegetett pongyolasága, noha ebben (s másban is) talán szerepe lehetett a regénypályázat diktálta fokozott iramnak is. Igaz, az *Egy makró emlékiratai* óta Végel nyelve bizonyos változáson ment át, ez azonban, úgy tűnik, eddig nem jelentett igazán előrelépést: a Makró, s részben a novellák, fojtottan parázsló, helyenként szívszorogató légköre ugyanis éppen a szóban forgó írások sajátos, esetlen dadogásának, néha gyámoltalan motyogásának volt köszönhető (függetlenül attól, hogy mennyire tudatos nyelvi építkezés eredménye), melyet most egy gördülékenyebb, „irodalmibb”, de sajnos konvencionálisabb nyelvezet váltott fel, ami, éppen utóbbi vonása révén, egyelőre nem hozta meg a kívánt eredményt, sőt az a benyomásunk, hogy még inkább láthatóvá tette Végel nyelvi bizonytalanságát. Találunk a szövegben helyenként képzavarokat is („Izmait feldúlta az idő vésőjének kíméletlen munkája” — 105. old.), súlyosabban esnek azonban latba azok a részek, amelyekből kitűnik, hogy Végel nem mindig a legszerencésebben válogat a szavak és beszédfordulatok között, mintha nem érezné ízüket igazán. A könyv 24. oldalán Sándor így beszél: „Kikaparom a bíró szemét, két kézzel ugrok neki”, jóllehet ez a fenyegetés szinte kizárólag női szájakból hangzik el, úgyhogy mindenképpen helyénvalóbb lett volna, ha Sándor mondjuk a „szétverem a pofáját” kitételt használná. De ugyanennyire „femininnek” sőt avultan szendének hat az „én” a regény 131. oldalán: „már szégyelltem, hogy miket mondtam neki, irultam-pirultam, ha eszembe jutottak azok a szavak”. Hát bizony „irulni-pirulni” férfi nem nagyon szokott (inkább egy bakfis valamely múlt századi regényben), legrosszabb esetben „pirulni”, ám még jobb, ha „elvörösödik”, „arcába fut a vér”, sőt az adott helyzetben, figyelembe véve a kontextus hangvételét, Végel hőse akár még „rühellhetné” is korábbi viselkedését. Utolsó példánkat viszont már csak vonakodva említjük, mivel a 154. oldalon ez áll: „Nem lehet az ember értelmes még a saját gondolatai iránt sem.” Remélhetőleg itt valami tévedésről, „elírásról” van szó. Mert ebben a megfogalmazásban nagyon nehéz „értelmesnek lenni iránta”. Legalább annyira, mint elnézőnek lenni az említett nyelvi botlások iránt, amelyeket már csak azért sem lehet említés nélkül hagyni, mert különösképpen élesen mutatják meg prózánk egy gyakran felbukkanó, bosszantóan kiskorú vonását: a nyelvi provincializmust a magyarországi prózához viszonyítva. Mert lehetetlen nem észrevenni, hogy a határon túl legtöbbször még a gyenge, sőt rossz könyvek is *nyelvtileg* jók, míg idehaza ez igen gyakran jó könyveinkről sem mondható el. Súlyos ballaszt ez, jó lenne mielőbb megszabadulni tőle.

Végezetül pedig még egyszer reményünknek kell kifejezést adni: reményünknek, hogy Végel László a jövőben képes lesz esztétikai

megvalósulásában is, még a Makrót is túlszárnyalva, indulatai szintjére emelkedni. Mert kár lenne ezekért az indulatokért, ha igazi kiteljesedés nélkül lobbannának el.

V. Z.

ADALÉKOK A MAI FORRADALMIASSÁG KÉRDÉSEIHEZ

Régis Debray *Jegyzetek a börtönből* című cikke a *Les Temps Modernes* júniusi számában.

Jean-Paul Sartre folyóirata, a *Les Temps Modernes*, júniusi számában hatvan-egynéhány oldalon közölte Régis Debraynek, Che Guevara barátjának, a gerillákkal vállalt szolidaritása miatt bolíviai börtönben sínylődő francia újságírónak *Jegyzetek a börtönből* című cikkét. A cikk tényleg jegyzetszerűen, fragmentumokban tartalmazza írójának gondolatait napjaink néhány nagyon időszerű problémájáról. A cikkben megérzik az is, hogy börtönben ülő, a világ reális mozgalmából kiszakadt ember írta, aki nem tartozik sehová, a kívülálló bíráló szemével nézhet mindent, a reformistáktól a trockistákig mindenkit. Ez néha absztrakt, öncélú gondolatok sorozatává teszi elmékedését, hisz a gondolatok csak valamilyen mozgalomban, reálisan ható erővel összefonódva, mozgalmakat, reális társadalmi erőket befolyásolóan lehetnek tényleg forradalmiak. De mindettől függetlenül Régis Debray cikke figyelemreméltó, hisz napjaink nagy dilemmáira keresi a választ, és a mai forradalmiasság kérdései iránt nálunk is megnyilvánuló érdeklődés napjaiban olvasóink érdeklődésére is számíthat.

A dilemmák, amelyekre Régis Debray keresi a választ, korunk forradalmi eseményei alapján érlelődtek meg. Eléggé érezhető, hogy a gondolatok folyamatát közvetlenül két nagyobb esemény indította el. Az egyik az 1968. évi franciaországi forradalmi megmozdulás volt, a másik pedig Che Guevara döntése, hogy otthagyja a kubai miniszteri bársonyszéket, és elmegy gerillának Latin-Amerikába, valamint ennek a próbálkozásnak kudarca, Che halála. A dilemma lényege, a mai forradalmiasság központi kérdése pedig kissé leegyszerűsítve így fogalmazható meg: hogy maradhat egy mozgalom, egy csoport, egy párt — vagy ha úgy akarjuk, egyetlen egyed — igazán forradalmi, hogy megalkuvás, habozás, az egyedi szempontoknak tett engedmény nélkül szolgálja a forradalmi átalakulás céljait, anélkül, hogy absztrakt eszmék megszállottja, csak elméletben lehetséges megoldások kergetője lenne; mikor áll elő a forradalmi átalakulás végrehajtásához szükséges forradalmi helyzet, hogyan lehet és kell azt kihasználni, ki és hogyan képes azt hasznosítani. Régis Debray válasza erre a kérdésre a fatalizmus minden formájának elvetése, de egyben szembeszállás az irreális képzelgés minden formájával is.

Kiindulópontja, hogy nincsenek olyan körülmények, nincs olyan fejlődés, amely önmagától és elkerülhetetlenül megérleli a forradalmat, győzelemre viszi az új társadalmat. Nem elemzi külön, hogyan és mikor alakul ki ez a helyzet, de tesz néhány lényeges megállapítást. Legelőször is utal Lenin klasszikus tételére, hogy a forradalom akkor tör ki, amikor az elnyomók nem tudnak a régi módon uralkodni, és az elnyomottak a régi módon élni. Ennek alapján szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy nem minden válság jelent forradalmi helyzetet. „Minden forradalmi helyzet szükségszerűen válságos helyzet ugyan, de nem minden válságos helyzet forradalmi helyzet” — írja. Az ilyen helyzet előállásának vizsgálata helyett arra összpontosítja figyelmét, hogy feltérképezze ennek a helyzetnek a jellegzetességeit, és kimutassa, hogy ebben a helyzetben nincs semmi fatalizmus. A forradalmi helyzet fő jellegzetessége: minden lehetséges és semmi sem biztos. Olyan körülményekről van tehát szó, amikor senki sem marad közömbös, amikor senki sem maradhat tétlen, amikor minden döntésnek történelmi jelentősége van, mert minden döntés új irányt adhat a történelemnek.

Ebben a helyzetben azonban nincs semmi fatalizmus és elkerülhetetlen, megmásíthatatlan törvényszerűség. Nemcsak abban az értelemben, hogy nincs semmi, ami szavatolja, hogy a forradalmi helyzet előáll, csak ki kell várni, hanem abban az értelemben is, hogy nincs semmi, ami szavatolja a forradalmi erők győzelmét. A Nagy éjszakán, amikor a válság eldőlt, minden forradalmi erő szorongást érez, sőt félelmet, mert rájuk is vonatkozik a forradalom alapvető jellegzetessége: minden lehetséges, semmi sem biztos. Érdekes érve erre a „minden lehetséges” illusztrálására az a tétel, hogy nemcsak a világtörténelem győztes nagy forradalmait, hanem Hitler és Mussolini rendszerét is forradalmi helyzet szülte. (Számunkra ismeretlen okból Debray kerüli a közvetlen utalást az 1968 májusában—júniusában Franciaországban előállt forradalmi helyzet tanulságaira, holott többször nagyon is nyilvánvaló, hogy azt tartja szem előtt, így nem utal még az új példára sem: a forradalmi megmozdulás a szubjektív erők gyengesége miatt Franciaországban De Gaulle-énál jobboldalibb rendszert segített uralomra.)

Ebből azonban nem azt a következtetést vonja le, hogy a hábozóknak, az aggályoskodóknak van igazuk, hanem ellenkezőleg azt: csak a forradalmat, a kockázatot vállalóknak lehet igazuk. Könnyű a reformistáknak — mondja —, hisz a kudarccal mindig valószínűbb. „Mindenki tudja, hogy a forradalmak történetében a siker nem szabály, hanem kivétel. De elegendő egyetlen kivétel, hogy felforgasson egy egész korszakot és átszabja a történelmet.” A történelmet csak azok alakíthatják át, akik ezt a kockázatot vállalják. És forradalmár csak az lehet, aki nemcsak az akadályokat, veszélyeket látó külső, passzív megfigyelő szerepét játssza, hanem abból indul ki, hogy biztos nem lesz semmi, ha csak a vereség esélyeit látva távol tartjuk magunkat a harctól. (Példaként megemlíti a párizsi kommünt, amikor olyan kevés esélye volt a győzelemnek,

és Marx mégis a párizsi munkásoknak adott igazat Kugelmannnal szemben, aki azt vallotta, hogy a felkelés hiba volt, mert jobban elő kellett volna készíteni, jobban megszervezni stb. És megemlíti azt is, hogy 1914-ben a zimmerwaldi baloldal mennyire kisebbségben, milyen kilátástalan helyzetben volt, a történelem mégis neki adott igazat.) A forradalom erőinek vállalniuk kell ezt a kockázatot, mert a tétlenségnek is megvan a maga veszélye: a forradalmi helyzetnek valamilyen megoldást kell hoznia, és ha a forradalmi átalakuláshoz nincs elég erő, akkor a kibontakozás jobbratolódás lesz — ezért kell hivatkoznia Hitler, Mussolini példájára —, és mert minden elszalasztott alkalom évekre visszaveti a mozgalmat. „Néha évek és évek kellenek az elveszített hónapok pótlására” — idézi Trockijt, sőt azzal a következménnyel járhat, hogy a mozgalom végérvényesen elszalasztja a történelmi pillanatot, elmulasztja a talán soha vissza nem térő alkalmat. (Joggal utal arra, milyen könnyen megeshetett volna, hogy a bolsevikok elszalasztják az októberi forradalmat.)

A fatalizmus és reformizmus ellen egyaránt felhasználható érdekes fejtegetés mellett Debray cikke ugyanilyen figyelmet érdemlő szempontokat felhasználva bírálja az utóbbi időben divattá vált absztrakt, álradiális forradalmiasságot is. (Sajnos itt nincs időnk kitérni más fejtegetéseire, például a szocialista országok sajátosságaival kapcsolatos vizsgálataira, „mondd meg, milyen válságból születtél, és megmondom milyen vagy”, vagy például érdekes megfigyelésére, hogyan teszi az elmaradottság Portugáliát a világ egyik legszilárdabb országává, a latin-amerikai államokat pedig a legbizonytalanabbakká.) Idézi Che Guevara meghatározását, hogy „a forradalom az, amikor a rendkívüli hétköznapivá válik”. Ennek alapján utal a Trockij és Che Guevara típusú forradalmárok nehézségeire a forradalom győzelme után. Hisz eljön a győzelem pillanata, de az új is még mindig egy Hatalom, egy Állam, egy Nemzet marad, mit kezdjen önmagával a forradalmár, aki a hatalom, az állam ellensége, és a nemzet helyett a nemzetköziség híve. A trockizmus ezt az ellentmondást nem tudja feloldani. „Nincs boldog trockista” — írja Debray. Mert mindig igaza van — tényleg harcolni kell a hatalom, az állam ellen, a nemzetközi fontosabb, mint a nemzeti —, mégis mindig vereségre van kárthatva, hisz a korszak után, amelyben a rendkívüli hétköznapivá válik, mindig jönnek a korszakok, amikor a hétköznapi ismét hétköznapi lesz.

Che példáját tartva szem előtt csak utal erre a problémára a szocialista országokban, de annál részletesebben dolgozza fel a kapitalista országok körülményei között. Rámutat, hogy az álradiális forradalmár ugyanúgy tesz, mint a burzsoázia, amely kapitalizmust akar problémák nélkül, burzsoáziát proletariátus nélkül: az álradiikalizmus proletariátust akar burzsoázia nélkül. Az igazi probléma abból ered, hogy a realitástól való elszakadás nem vezethet sehova, a kérdés, „hogyan lehet beilleszkedni a kapitalista társadalom mechanizmusába anélkül, hogy az abszorbeálja, hogy lehet egyszerre bent és kint lenni, jelen lenni és felülemelkedni, hogy

lehetséges a tömeg pártjává válni anélkül, hogy feladná az élcsapat szerepét”. (Általánosabban, tehát a szocialista országok körülményei között is érvényesülő módon: hogy lehet forradalmárnak maradni a hétköznapokban, hogyan lehet az államelhalás hívének maradni az államapparátusban, hogyan lehet a jövő felé haladni anélkül, hogy elszakadnánk a jelentőtől, és fordítva, hogyan lehet a jelen része maradni anélkül, hogy elfeledkeznénk a jövőről.)

Egészében Debray cikke eredeti és hasznos gondolatokat tartalmaz a fatalizmus és reformizmus ellen, a kettő sok tekintetben egy), éppenúgy, mint az álforradalmiasság ellen. Azok ellen is, akik azt hiszik, hogy az új magától bekövetkezhet, csak ki kell várni, vagy csak a veszélyeket látva nem merik vállalni a kockázatot, nem tudnak forradalmárok lenni, meg azok ellen is, akik azt hiszik, hogy mindig és mindenütt forradalmi helyzet van. Ezzel érdekes és nagyon eredeti adalékot nyújt a mai forradalmiasság kérdéseihez, mely annyira foglalkoztatja az egész világ kommunista és munkásmozgalmát, valamennyi marxistáját.

b-t